

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

איסור קריאה מרשימה ומכתב שתחת צורה

(קמ"ח ב') **משנה:** מונה אדם את אורחיו, ואת פרפרותיו, מפיו (בעל פה), אבל לא מן הכתב (לא יקראם מתוך הכתב שהכין מערב שבת).

(קמ"ט א') (ומברר) מאי טעמא (לא מן הכתב)?

(4) רב ביבי אמר: גזירה שמא ימחוק.

(2) אביי אמר: גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות?

מאי בינייהו? איכא בינייהו דכתב (רשימתו בדיו) אכותל, ומידלי (במקום גבוה, שאינו מגיע לשם למחוק). למאן דאמר שמא ימחוק, לא חיישינן. ולמאן דאמר שמא יקרא, חיישינן.

ומקשה (אמאן דאמר שמא ימחוק) **מדתנן** (לעיל י"א א'): לא יקרא לאור הנר, ואמר רבה אפילו גבוה שתי קומות (משום שלא פלוג חכמים בגזירתם, וגם כאן יש לאסור בכל מקרה). ומסיק דפלוגתא דתנאי היא (אם אסור גם כשאין חשש מעשי למחיקה).

והני תנאי כהני תנאי, **דתניא:** (4) אין רואין במראה בשבת (שמא יבוא לתקן שערות ראשו וזקנו. ואפילו כשקבועה בכותל, שאז כדי לגלח צריך להביא מספריים, ותוך כדי כך ייזכר באיסור שבת, אסור. שלא חילקו). ומוקי לה במראה של מתכת, וכדרב נחמן אמר רבה בר אבוא. דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: מפני מה אמרו מראה של מתכת אסורה, מפני שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלין. (2) רבי מאיר מתיר במראה הקבוע בכותל (שאינו יכול לגלח בה עצמה, וכשיביא מספריים, ייזכר).

תניא (בתוספתא): מונה אדם (את אורחיו) כמה (ישבו) מבפנים וכמה מבחוץ, וכמה מנות עתיד להניח לפניו, מכתב שעל גבי הכותל. אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופינקס. ומוקי לה בדחייק, (ומותר לקרות מעל גבי כותל) דגודא בשטרא לא מיחלף. אבל כתב שעל גבי טבלא ופינקס אסור (גם בדחייק, ובין מדלאי בין מתתאי, כדעת הסובר לא פלוג בגזירת חכמים).

תנו רבנן: כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות³, אסור לקרותו בשבת (שמא יקרא בשטרי הדיוטות). ודיוקנא עצמה, אף בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר⁴ "אל תפנו אל האלילים".

מאי תלמודא? אמר רבי חנין: אל תפנו אל מדעתכם.

1. מרשימת האורחים, כשיראה שלא הכין להם כל צרכם, ויתחרט שזימן יותר מן הראוי, וימחק מן הכתב כדי שלא יקראם השמש. רש"י.

2. ואסור לקרוא בשטרי הדיוטות בשבת, שמא יהיה כחול, ויבוא למחוק. לשון הרמב"ם (במשנה תורה).

3. כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות או דיוקנות של בני אדם של מעשים כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתיה זו צורת חיה פלונית וזו דיוקנית פלוני ופלונית. רש"י.

4. ויקרא יט, ד.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

מונה אדם אורחיו מפיו ולא מן הכתב: ופסקו רי"ף, רמב"ם, ורא"ש, כאב"י, שהטעם כדי שלא יקרא בשטרי הדיוטות. ואפילו על כותל גבוה אסור. וכן פסק השו"ע.⁵

כתב החקוק בטבלא ופנקס: דעת רי"ף, רא"ש, ור"ן שאסור לקרות, משום שגוזרים שמא יקרא בשטרי הדיוטות. דמיחלף בשטרא. ודעת הרמב"ם שכל דחייק מיחק, כיוון דלא מיחלף בשטר, שרי אפילו בטבלא ופנקס.⁶ והשו"ע⁷ פסק כרי"ף ורא"ש.

הסתכלות במראה בשבת: לתנא קמא אין רואין במראה בשבת, אפילו קבועה בכותל, משום דלא פלוג חכמים בגזירתם. ופסקו הפוסקים כמותו. דעת הרי"ף, רמב"ם, רא"ש, ור"ן, שרק במראה של מתכת יש חשש זה. אבל אם אינה של מתכת, שרי.⁸ ודעת הרז"ה, דתנא קמא אוסר בכל המראות כולן, שחכמים השוו מידותיהם לגמרי.⁹ והשו"ע¹⁰ פסק כרוב הפוסקים.

שטרי הדיוטות: דעת רא"ש ורבינו יונה שחשבונות ואף אגרות השלוחות למצוא חפץ, הם בכלל האיסור. וכן כתב הרמב"ם שכל זולת ספרי הנבואה ופירושיהם, אסור לקרותו לא בשבת ולא ביום טוב. ואפילו היה בו דברי חכמה ומדע. ודעת הרמב"ן שרק שטרי חובות בכלל האיסור.¹¹ והשו"ע¹² פסק כרמב"ם ורא"ש. ובשם יש מי שמתיר (בספרי חכמות) כתב¹³ כרמב"ן.

עיון בשטרי הדיוטות, ללא קריאה: כתב הרא"ש בשם רבינו יונה, דאיכא רבוותא דאמרי שלא אסרו למנות

5. או"ח שז"ב, וכתב המשנ"ב (ס"ק מז) שמשום כך יש מחמירים שגם השמש לא יקרא מתוך הכתב, שאע"פ שאין לחוש למחיקה (אלא כשבעל הסעודה בעצמו קורא), מכל מקום איכא למיגזר משום שטרי הדיוטות. ובסעודת מצוה יש להקל לשמש, דהוי בכלל חפצי שמים דשרי. ובשערי תשובה הביא דעל השמש מעיקרא לא גזרו, שלא יטעה. עיי"ש.

6. ב"י או"ח שז"ב, יג. וצ"ב איך יבאר את מש"כ בברייתא שאסור למנות מכתב שע"ג טבלא ופנקס, ומוקי לה בדחייק.

7. או"ח שז"ב, מקורות - רמב"ם (הל' שבת כג, ט).

8. וטעמא דתנא קמא דאסר, מפני שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלין, כלומר שמראה של מתכת שלהם היתה חריפה כאיזמל, להסיר בה נימין המדולדלין. ב"י.

9. הובאו דבריו כאן בר"ן (על הרי"ף). וביאר הר"ן (בסוף ד"ה תניא אין רואין במראה), דאע"ג דתנא קמא ס"ל כרבה (דלא פלוג חכמים בגזירותיהם), היינו לומר שהשוו מידותיהן במין אחד. אבל להחמיר במין אחר אטו אותו המין שראוי לחוש בו, אפילו רבה מודה דלא מחמירין. תדע, דהא אמרינן בפ"ק (י"ב ב') דאם אדם חשוב הוא, מותר. ולא גזרינן אטו שאינו חשוב. ובשמן נמי חילקו בין משחא לדנפטא, ולא גזרו זה מפני זה. עכ"ל.

10. או"ח שז"ב, והדגיש בשו"ע, שאסור במראה שהיא חריפה כאיזמל. וביאר המשנ"ב (ס"ק סא) רצה לומר, ששפת המראה חדה ועשויה לשם כך, להסיר בה בחול את הנימין המדולדלין מראשו כשרואה שהן מדולדלין, ויש לחוש בשבת שמא ישכח ויעשה כדרכו בחול. מקורות - רמב"ם (הל' שבת כב, ד).

11. הרמב"ם בפיה"מ. ובדעת רש"י, ור"ן צ"ב. שכן בדף קט"ז ב', פירש רש"י שטרי הדיוטות, כגון של חשבונות או איגרות השלוחות למצוא חפץ. וכאן פירש שטרי הדיוטות של מקח וממכר. והר"ן, אע"פ שבפרק שואל (ס"ד ב' בדפי הרי"ף ד"ה תנו) כתב שהרמב"ן (קנ"א א' ד"ה הא) סובר שאגרות שלום אינן בכלל שטרי הדיוטות, בפרק כל כתבי (מ"ג ב' בדפי הרי"ף, ד"ה והלכתא) כתב כדברי רש"י שאגרות שלום כלול בשטרי הדיוטות.

ובדעת הרשב"א - כתב המגיד משנה שאוסר לקרוא באגרות שלום. ובתשובה (ח"ז סי' שמו) כתב הרשב"א: לקרות אגרת שלומים בשבת כבר ראית דעתי שהוא אסור. ומכל מקום מי שדעתו נוטה לדעת הרמב"ן, אין בידינו לדחות אותו. ב"י או"ח שז"ב.

12. או"ח שז"ב, יז.

13. או"ח שז"ב, יז.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

האורחין מתוך הכתב, אלא בקריאה דומיא דפיו; אבל עיוני בלא קריאה, שרי. ודעת רבינו יונה דעיוני נמי אסור¹⁴. וגם בשבלי הלקט כתב בשם ה"ר בנימן דאפילו הרהור בלא קריאה אסור, לפי שאי אפשר שלא ישא ויתן בענייני האגרת. וכן פסק השו"ע¹⁵.

קריאה בדברים הכתובים בלשון הקודש: נראה מדברי תוספות, דלא נאסר לקרות בשטרי הדיוטות אלא כשכתובים בלשון לע"ז; אבל אם כתובים בלשון הקודש, מותר לקרות בהן¹⁶. וכן פסק הרמ"א¹⁷.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שז)

יב. זמן אורחים והכין להם מיני מגדים וכתב בכתב כמה זמן וכמה מגדים הכין להם, אסור לקרותו בשבת אפילו אם הוא כתוב על גבי כתל גבוה הרבה, משום גזרה שמה יקרא בשטרי הדיוטות, דהינו שטרי חובות וחשבונות (דאפלו לעין בהם בלא קריאה אסור) (הרא"ש ור"ן פ' השואל וטור), אבל אם חקק בכתל חקיקה שוקעת, מתיר; אבל בטבלא ופנקס אפלו אם הוא חקוק, אסור לקרותו.

יג. שטרי הדיוטות, דהינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום, אסור לקרותם; אפלו לעין בהם בלא קריאה, אסור.

יד. לקרות באגרת השלוחה לו, אם אינו יודע מה כתוב בה, מתיר, ולא יקרא בפיו אלא יעין בה; ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום, טוב לזהר שלא יגע בה.

טו. כתל או וילון שיש בו צורות חיות משנות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים זו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני, אסור לקרות בו בשבת.

טז. מליצות ומשלים של שיחת חלין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת; ואף בחל אסור משום מושב לצים (תהלים א, א), ועובר משום אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד) לא תפנו אל מדעתכם; ובדברי חשק, אכא תו משום מגרה יצר הרע; ומי שחברן ומי שהעתיקו, ואין צריך לומר המדפיסו, מחטיאים את הרבים.

הגה: ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחות חלין וספרי מלחמות, הינו דוקא אם כתובים בלשון לע"ז, אבל בלשון הקדש, שרי. וכן"ל מלשון שכתבו התוספות פרק כל כתבי, וכן נהגו להקל בזה.

יז. אסור ללמד בשבת ויום טוב, זולת בדברי תורה; ואפלו בספרי חכמות אסור; ויש מי שמתיר, ועל פי סברתו מתיר להביט באצטרלו"ב בשבת (ולא כהפכה ולטלטלה כדלקמן סי' ש"ח).

14. דתניא בתוספתא (שבת יח,א) כתב שתחת הצורה ודיוקנאות, אסור להסתכל בה בשבת.

15. או"ח שז,יג. מקורות - רא"ש (סי' א). שבלי הלקט (סי' קכב).

16. שכתבו, ומיהו אותן מלחמות הכתובין בלע"ז, נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהן, דלא גרע מהא דתניא בפ' שואל (קמ"ט א') כתב שתחת הצורה והדיוקנאות אסור לקרות בהן בשבת. ואפילו בחול לא ידע ר"י מי התיר, דהוה ליה כמושב לצים.

17. או"ח שז,טז. וכתב בדרכי משה, דהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה. אבל לא נראה כן ממה שאכתוב בסמוך לדעת מקצת רבנותא, דאסרו לקרות בספרי חכמות חיצוניות, אע"ג דמסתמא הם כתובים בלשון הקודש. מיהו נראה מאחר דאינו אלא איסור דרבנן, דיש לסמוך אדקדוק דברי התוספות לקרות בהן כשהן כתובים בלשון הקודש. ועיי"ש עוד. והמשנ"ב (ס"ק סד) כתב, אבל האגודה והט"ז והב"ח ועוד הרבה אחרונים חולקין על זה, ואוסרין. וכן הוא ג"כ דעת הגר"א.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הטלת גורלות

(קמ"ח ב') **משנה:** מפיס אדם (מטיל פייס) עם בניו ועם בני ביתו על השולחן (לקבוע להם המנות), ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה¹⁸. ומטילין חלשין (גורלות) על הקדשים ביום טוב¹⁹, אבל לא על המנות.

(קמ"ט ב') (ומבאר) אבל לא על מנות של חול (של קרבנות של אתמול) ביום טוב²⁰.

(קמ"ט א') (ומדייק) עם בניו ועם בני ביתו - אין (מותר להפיס), ועם אחר - לא. מאי טעמא? כדרב יהודה אמר שמואל; דאמר רב יהודה אמר שמואל: בני חבורה המקפידין זה על זה (שאינן מוחלים ומוותרים זה לזה), עוברין (בשבת) משום מידה (מדידה), ומשום משקל (שקילה), ומשום מניין (הזכרת סכום), ומשום לוויין ופורעין ביום טוב, וכדברי הלל (האוסר הלוואת ככרות, שמא יוקרו החיטים) אף משום רבית.

(קמ"ט ב') (ומקשה) אי הכי בניו ובני ביתו נמי (ליחוש לריבית וכל הני)?

(ומתרץ) בניו ובני ביתו היינו טעמא (שמותר) כדרב יהודה אמר רב; דאמר רב יהודה אמר רב: מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית, כדי להטעימן טעם רבית²¹.

(ומקשה) אי הכי מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי (יהיה מותר בבניו)?

(ומתרץ) אין הכי נמי, וחסורי מיחסרה והכי קתני: מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה. מאי טעמא? כדרב יהודה אמר רב (דלהטעימן בעלמא הוא). עם בניו ועם בני ביתו, אין; עם אחרים, לא. מאי טעמא? כדרב יהודה אמר שמואל (דכיון דמקפידין, עוברין משום מדה ומשקל ומניין). מנה גדולה כנגד מנה קטנה, אף בחול לאחרים אסור. מאי טעמא? משום קוביא²².

שיטות הראשונים

מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו: כתב רשב"א בשם ראב"ד שלהלכה אסור להפיס עם בניו מנה גדולה כנגד

18. שיהיו המנות שוות, ולא תהא אחת גדולה ואחת קטנה, לזכות בגדולה הזוכה על פי הגורל, והמתחייב על פי הגורל לקטנה יטלנה. רש"י.

19. כתב הר"ן (חי' קמ"ט ב', ד"ה מטילין), ואף על גב דמיחזי כעובדין דחול, שרי כדי להטיל שלום בין הכהנים שלא יתקוטטו על הקדשים. והרמב"ם כתב "אסור להפיס ולשחק בקוביא בשבת, מפני שהוא כמקח וממכר".

20. רש"י. והרמב"ם (פיה"מ, וכן בהל' שביתת יו"ט ד, כ) פירש שעל קרבנות מותר. ורק על מנות של בשר חולין אסור.

21. שידעו כמה קשה. אלמא, כיון דמשלו הוא, אין כאן איסור ריבית, והלכך גבי מידה ומשקל ומניין נמי לאו קפידא הוא, אלא להשוותם בלא קנאה. רש"י. כלומר לגבי מדה משקל ומניין גם כן אינו מקפיד לחלק המנות באופן שווה מצד הדין, שכן משלו הוא, ומה שמחלק בשווה רק כדי למנוע קנאה. והרמב"ם (הל' שבת כג, ז, ופירוש המשנה) ביאר הטעם שמפיס עם בניו ובני ביתו, משום שאין ביניהם הקפדה בכדי כך.

22. דגזל הוא, דאסמכתא לא קניא. והוא אסמכתא, דסמיק על הגורל אם יפול גורל אמנה הגדולה אזכה בה, ולפיכך תלה עצמו (לקבל במקרה של הפסד) אף לגורל הקטנה על הספק, ואילו יודע מתחלה שכן (שלא יזכה בגדולה), לא היה מתרצה. רש"י.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה"ש
י"ב אב תש"פ
מסכת: שבת | פרק: כ"ג | דף: קמ"ט

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קטנה²³. וכן פסק הטור. והרמב"ם פסק שמפסיד עם בני ביתו, אפילו מנה גדולה כנגד קטנה. והרי"ף ורא"ש השמיטו כל זה²⁴. והשו"ע²⁵ פסק כראב"ד, ובשם יש אומרים כרמב"ם.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת שכב)

ו. המחלק לבני ביתו מנות בשבת, יכול להטיל גורל לומר: למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו; והוא שיהיו החלקים שווים, ואינו עושה אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם, אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה יבואו לידי מדה ומשקל; אבל לתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם, אפלו בבני ביתו ובחל, אסור משום קבא. ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מתיר להטיל גורל אפלו על מנה גדולה כנגד (מנה) קטנה, מפני שאין מקפידים. הגה: ואסור להטיל גורל בשבת, אפלו על ידי גוי (מהרי"ל).

23. שכיוון שאין הלכה כרב במה שאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו בריבית, ומשום דלמא אתי למסרך, כדאיתא בבבא מציעא ע"ה א', אף להפסיד עם בניו מנה גדולה כנגד קטנה אסור.

24. ולא כתבו אלא עם בניו ובני ביתו - אין, עם אחר - לא. מאי טעמא? כדאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים וכו'. ראה ב"י (או"ח שכב,ו) באריכות בשיטת רי"ף ורא"ש, ובדברי הראב"ד.

25. או"ח שכב,ו. מקורות - רמב"ם (שבת כג,ז).